

KAPLE SVATÉ VIKTORIE V UHERSKÉM HRADIŠTI

Petr Hudec, Cyrilometodějská teologická fakulta UP, Olomouc

V kapli sv. Viktorie, která je součástí kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti, byly během oprav po ničivých záplavách v roce 1997 objeveny historicky cenné malby. Dokumentují rozvoj kultu svaté Viktorie, která byla prohlášena za patronku města a doznívající pozdně manýristické proudy na Moravě. Díky finančnímu příspěvku státu bylo možné malby restaurovat a přispět tak do kulturní pokladnice města. Staletí ukryté výjevy mohou nyní opět oslovit a potěšit pozorného diváka.

Kult svaté Viktorie v Uherském Hradišti

Tridentský sněm¹ kodifikoval a ozdravil projevy úcty ke svatým, a tak dochází k nebývalému rozvoji jejich úcty. Mimořádný význam přikládali hagiografii právě jezuité, kteří v roce 1644 přišli také do Uherského Hradiště. Sám jejich zakladatel, Ignác z Loyoly, se ostatně obrátil za výrazného přispění četby životopisů svatých.

Příklady a zápasy světců, jejichž obrazy a sochy zaplavily barokní sakrální stavby, měly motivovat věřící k hlubší víře. V popředí úcty stál mučedník, který se svým utrpením nejvíc připodobnil Kristu. Mučednictví a barvitě vyličené krvavé scény lahodily oku i sluchu barokního člověka.² Každá nová jezuitská kolej se proto snažila získat „ostatky svatého mučedníka nebo mučednice, vystavit je na oltář a ukázat veškerému lidu jejich podmaňující sílu a vzor, ba dokonce svěřit kolej a celé město ochraně tohoto miláčka Božího.“³ Nejinak tomu bylo u nově vznikající koleje na jihovýchodě Moravy. Mikuláš Lanticius, provinciál jezuitského řádu, daroval koleji ostatky sv. Viktorie Římské. Tato světice žila na přelomu 2. a 3. století. Byla dcerou vznešených rodičů z Tiburu.⁴ Podstoupila mučednickou smrt za císaře Decia nebo Diokleciána. Tradice vypravuje, že byla udána svým pohanským manželem či snoubencem a jako křesťanka státa mečem.⁵ Jiná legenda uvádí, že byla roztrhána býkem v amfiteátru. Bývá znázorňována s praporem, palmou, mečem nebo drakem. Lidé ji prosili o přímluvu za dešť v dobách dlouhého sucha.

Jelikož se jezuité nejprve pokoušeli usadit ve válkami sužované Kroměříži, zůstaly ostatky světice prozatímně uloženy v sesterské koleji v Brně. Teprve po přesídlení Tovaryšstva Ježíšova do Uherského Hradiště a uklidnění poměrů došlo k jejich přenesení. Prozatímně byly umístěny v kapli tzv. Kurbergovského domu, jež byl dočasným sídlem jezuitských bratří.

Po dohodě s farní duchovní správou byly ostatky v roce 1657 slavnostně přeneseny do kostela sv. Jiří, který stával v blízkosti fary na dnešním Masarykově náměstí. Veřejnými oslavami byla sv. Viktorie prohlášena za patronku města Uherské Hradiště. „Hlavní pozornost se soustřeďovala na odpolední průvod. Katecheta přivedl zástup dětí z kaple sv. Alžběty a v kostele⁶ se konala za účasti všeho lidu slavnostní katecheze. Pak uspořádali studenti průvod s ostatky po obou náměstích za zpěvu písní a chval na sv. Viktorii. Slavnost byla ukončena mariánskými litaniami v chrámě.“⁷ Protože svátek této světice připadal na 23. prosinec, tedy dobu, která nebyla příliš vhodná pro konání procesí a shromáždění lidu, byl přeložen na začátek léta, zprvu na neděli po oktávě sv. Petra a Pavla, později se ustálil pátou nedělí po Svatém Duchu. Svátek se časem stal velkou náboženskou manifestací celého kraje. Byl však významný i po stránce národní a kulturní, neboť jak kázání, tak dramata inscenovaná k této příležitosti byla vždy česky. Viktorie v nich byla představována např. jako štít bezpečné ochrany města proti tureckému nebezpečí.⁸ Jiné vysvětlení zavedení kultu sv. Viktorie v Uherském Hradišti podává Bohumil Fišer: „Pozoruhodné jest, jak Jesuité zaváděli znenáhla nového patrona města Hradiště na místě sv. Jiří, který ještě r. 1678 úředně (v urbáři městském) jest uznáván. Tento světec byl Jesuitům nepohodlný, neboť připomínal Hradišťanům jich slávu z dob krále Jiřího z Poděbrad a jeho kacířství.“⁹

Novou etapu v úctě ke sv. Viktorii znamenalo otevření vlastního¹⁰ jezuitského kostela sv.

Františka Xaverského v roce 1677. Pro uložení ostatků byla v kostele napravo od presbytáře vytvořena samostatná kaple. Po jejich slavnostním přenesení v roce 1682 bylo nařizeno sloužit u oltáře světice každý týden zpívanou mši svatou. Ke cti sv. Viktorie se konala velká procesie s vojenským doprovodem, hrála se divadelní představení studentů, kteří předváděli dramatické výjevy z jejího života. Na počest mučednice vznikaly chvály, hymny a písně. Úcta ke sv. Viktorii se šířila i na Slovensko. Do Uherského Hradiště putovali vzdát úctu světici např. měšťané ze Skalice. O ochranu ji prosili též místní obyvatelé v případech nouze a neštěstí, neúrody nebo při morových epidemiích. O svátcích světice byl často přizván sloužit mši svatou velehradský opat. Místní děkan dekretem z roku 1691 zakázal pořádat poutě na jiném místě v době oslav patronky města.¹¹ Sv. Viktorii byl také zasvěcen 10 centů těžký zvon z roku 1751. Věnování znělo: „*Divae Martyris et Virginis Victoriae urbis huius et Vicinia Patronae t.j. Zsvěcen mučednici a panně Viktorii patronce města a okolí ochránky-ni.*“¹² Protože však padl společně s jinými zvony za oběť válečným rekvizicím za I. světové války, byl patronce v roce 1928 ulit zvon nový, zničený pro změnu za II. světové války. Na něm sdílela patronát se sv. Jiřím a sv. Františkem Xaverským.¹³ Již v průběhu 19. století se ovšem povědomí o patronce města vytrácelo. Jistě se tak stalo také v souvislosti s přeložením cyrilometodějských oslav z předjaří na 5. červenec.¹⁴

Stavební a historický vývoj kaple sv. Viktorie

Jak již bylo zmíněno výše, kaple byla vybudována ve druhé polovině 17. století v rámci výstavby kostela sv. Františka Xaverského na pravé straně od kněžiště. Vzhledem k tomu, že autorem projektu kostela a pravděpodobně i celého komplexu kolejních budov byl významný pražský architekt italského původu Jan Dominik Orsi de Orsini,¹⁵ lze jeho autorství vztáhnout i na kapli sv. Viktorie. Realizátorem stavby byl architekt Jan Jeroným Canevall. Prostor je zaklenut valenou klenbou a osvětlují jej dvě jednoduchá velká okna. Z restaurátorské zprávy vyhotovené akad. malířem Františkem Syslem v roce 1999 se dozvídáme, že „*podle archivních pramenů (Cerroniho sbírka v MZA Brno) byla kaple vyzdobena štuky a malbami v roce 1681. Štukatury provedl Matyáš Rezzi, fresky vytvořil Domenico Gagina.*“¹⁶ V průběhu 1. poloviny 18. století jejich dílo zaniklo v souvislosti s přebudováním a přsvěcením kaple.¹⁷ Domenico Gagina je však známý pouze jako štukatér. Jedná se proto patrně o nepřesnou zprávu a autora maleb je v této souvislosti nutné považovat za neznámého. Je-li přesná datace vzniku maleb, pak byly vytvářeny v ovzduší stále probíhajících stavebních prací na nedostavěném kostele v roce ničivého požáru. Cristian Alexius Buntsh, hradištský syndik a později zemský advokát, podává v roce 1682 zprávu o „*onem nešťastném a dzlému městu velmi škodlivém ohni, jenž předešlého lethá 1681 dne 23. Aprilis právě na den sv. Jiří, patrona zdejšího, začátek vezmouc na klášteře a kostele františkánským skončil teprva na Colleji a kostele tovaryšstva Ježíšova iclusive, všecka stavení uprostřed stojící v popel obrátivší, mezi jinýma kostel farní co největší záhubu pocítil. Při tom nemaje na tom všem ten nenasytný plamen dosti, své bezgruntové hrdlo s dvěma osobami mužskýma jest načkal; z nich v koleji frater a druhý pokrývača syn na rathauzní věži, konec svůj jsou vzali.*“¹⁸ Na kostele shořela střecha i se sušícím se dřevem, které bylo určeno na mobiliář.

V následujících letech byly malby zamalovány a prostor byl načas upraven na kapli Loretánskou. Již v roce 1749 však byla znovu přeměněna na kapli sv. Viktorie.¹⁹ Při této obnově, která reagovala na zásady pokročilejšího baroka, byl vytvořen masivní zděný oltář k počtě světice. Malby však nebyly obnoveny. „*Původní, malířská a přípravná kresba štukové výzdoby jsou značně poškozeny pekováním, škrábanci a byly přetřeny vápnem a ve dvou až třech vrstvách zaomítány.*“²⁰

V 19. století pak byla kaple rozdělena dřevěnou příčkou na dvě části. V menší části, jež byla nazývána Loretou, bylo zazděno okno a na klenbě vytvořena tmavě modrá dekorativní malba. Tak vznikla nevětraný a velmi ponurý prostor. Ve větší části přepažené kaple se nacházely drobnější lavice z 2. poloviny 18. století, jež byly po opravách v roce 1998 instalovány v bočních kaplich farního kostela.

1. Stav malby na severní stěně před dokončením restaurování.

2. Malba na severní stěně po dokončení restaurování.

Ve 20. století byla do kaple přemístěna od vchodu kostela křtitelnice a probíhaly zde křty.²¹ Po začlenění křestního obřadu do mešní liturgie se stala kaple skladištěm všech věcí, které se během liturgického roku potřebovaly jen při výjimečných příležitostech. Velmi necitlivým zásahem bylo přemístění relikviáře sv. Viktorie na traverzy ve výklenku zazděného okna za účelem získání oltářní tumbly pro pokoncilní²² úpravu kněžiště. Tuto skutečnost dokladuje korespondence olomouckého arcibiskupství s uherskohradištskou farností: „*Apoštolská administratura v Olomouci souhlasí s instalací původní barokní tumbly jako oltáře tváří k lidu pro barokní interiér farního kostela v Uherském Hradišti.*“²³ Marie Chaloupková, pověřená revizí památkových evidenčních listů, k tomu v roce 1976 poznamenala: „*Bylo by vhodné zrušit druhotnou funkci kaple, odstranit mřížovou mezistěnu, vrátit relikviář patronky města na původní místo, tj. do střední niky oltáře a zrušit bizarní grotovou výmalbu stěn.*“²⁴ Nevětraná, stavebními úpravami „udušená“ místnost byla krátkodobě využívána k přechovávání svátosti oltářní v trezoru upraveném do podoby svatostánku. Duchovní správce farnosti měl totiž po krádeži šesti obrazů v roce 1994 strach využívat jako svatostánek hlavní oltář. Není tedy divu, že v kapli začalo zdivo vlhnout a za oltářem odpadávala omítka. Tak došlo k objevení dávno zapomenutého. Trvalo však ještě několik let, než vznikly vhodné podmínky a dostatečná vůle k obnově díla.

Na existenci maleb bylo upozorněno v souvislosti s opravami kostela po povodních

3. Detail veduty kláštera.

4. Detail štítonoše s erbem města Uherské Hradiště.

v roce 1997. Díky příslibu finančního příspěvku od státu mohly být v roce 1999 zahájeny práce na jejich obnově. Restaurování bylo svěřeno akad. malíři Františku Syslovi a akad. malíři Václavu Holoubkovi.

Na základě sondážního výzkumu bylo zjištěno, že malba provedená technikou secco se nalézá na třech stěnách a ostěních dveří. Některá literatura uvádí existenci maleb i na stropě.²⁵ Tato tvrzení však nepotvrdila žádná z provedených sond, které odkryly pouze dekorativní, barevnou výzdobu z devatenáctého století. Na západní straně byla objevena přípravná kresba štukové výzdoby z konce 17. století.²⁶ Výskyt štukové výzdoby byl zjištěn v celém interiéru kaple. Opadáním, pekováním a škrábanci silně poškozené malby byly zbaveny všech nepůvodních vrstev omítek, vápenných nátěrů a vápenného zákalu. Po vytmelení poškozených omítek byly malby napodobivě retušovány, některé figurální detaily rekonstruovány a velké chybějící plochy retušovány neutrálně. Způsob řešení těchto problémů vedl často k živým diskusím mezi restaurátory. Pojmy restaurace, konzervace, renovace, zde stály vedle sebe v drobných nuancích.²⁷ Důležitých konzultací se za Národní památkový ústav účastnil prof. PhDr. Miloš Stehlík.

Kolem některých maleb bylo provedeno štukové orámování v původním duchu. Zazděné okno bylo obnoveno, dřevěná mřížka byla s ohledem na původní celistvost odstraněna.

Obnovy se dočkal také oltář sv. Viktorie, již provedl Josef Mikláš. Zvláště bylo třeba doplnit chybějící detaily soch a štukovou masu ve spodní části oltáře. Kaple dostala novou mramorovou podlahu položenou jako šachovnici. Stejně jako v presbytáři se zde střídá rudá barva s bílou. Kolaudace dokončených prací proběhla 14. 12. 1999.

Dnes slouží krásný prostor jako zpovědní místnost, protože otevřené barokní zpovědnice v bočních kaplích farního kostela nemusejí vždy poskytovat věřícímu dostatek soukromí.

Popis kaple sv. Viktorie

Na severní²⁸ stěně kaple je sv. Viktorie zobrazena jako patronka města a ochránkyně hradištské jezuitské koleje. Světice je na oblacích ve středu kompozice obklopena anděly.

V duchu doznívajícího manýrismu²⁹ je její tělo plné komplikovaného protichůdného pohybu. Gestem levé ruky energicky přivolává pomoc z nebe, zatímco pravou rukou vyjadřuje své bdění nad jezuitským klášteřem, jež je zobrazen v levé části fresky. Veduta kláštera zachycuje pouze prospekt komplexu. Malíř patrně neměl k dispozici plány areálu, nýbrž pouze základní ideu uspořádání staveb. To si uvědomíme například ve srovnání s velmi zpracovaným prospektem velehradského kláštera od Fridricha Bernharda Wernera.³⁰ Malba byla namalována rok před vysvěcením kostela provizorně uzpůsobeného k bohoslužbě a pět let před tím, než byly pod vedením Michala Pupka dostavěny věže v průčelí kostela. Malířova orientace na základě skutečnosti byla tedy jen omezená. V zahradě za klášteřem je naznačena jednopatrová stavba neurčitých proporcí, snad kaple. Nad vedutou jsou vyobrazeni andělé. Menší z nich je proveden s takovou nedbalostí a anatomickou nelogičností, že se nelze ubránit pocitu odbytosti této a dalších částí malby. Zde se otevírá prostor pro následující úvahu. Tvůrci výzdoby kaple neměli adekvátní podmínky pro vytváření svého díla. Požár, který v roce vzniku maleb poničil i značnou část kolejních budov a kostela přinutil jezuitu věnovat veškeré prostředky na odstranění největších škod a provedení nejnnutnějších oprav. To mohlo přimět malíře práce na malbě spěšně ukončit a odcestovat z Uherského Hradiště. Určitá nedokonalost malby mohla být také důvodem zániku maleb.

V blízkosti prospektu kláštera vyrůstá strom s kapličkou v pozadí, který by mohl symbolizovat rozvíjející se život, směřování člověka k nebesům či, díky své trvale obnovované síle, vítězství nad smrtí. Listy stromu napovídají, že se jedná o fíkovník, který je v bibli obrazem plodnosti a radostného života v nebi.³¹

Na pravé straně malby na světici poukazuje mužská postava, která drží v rukou erb města Uherské Hradiště. Po obou stranách je výjev iluzorně rámován jónskými sloupy. Reálný rám fresky tvoří tmavý štukový límec.

Na východní stěně kaple je v centru kompozice opět vyobrazena sv. Viktorie, jak je bodána do srdce svým katem, snad samotným nápadníkem, urozeným Římanem Eugenem, jehož odmítla. Malíř ve snaze natočit oběť tváří směrem k divákovi zachytil útočnicka v nepřírozeně působící poloze vedle světice. Svůj kord vede k srdci obloukem zprava. Světice má spodní část těla natočenou směrem doleva, zatímco trup je v protipohybu. Jako by byla vyrušena od modlitby, prudce se otočila až ztratila rovnováhu a pod náporom útočnicka padala do zadu. Je otázkou, zda se jedná o doklad manýristického pojetí, či o nezvládnutí malby. Světice drží v ruce hořící srdce na znamení, že plane pouze pro Boha. Popravě asistuje římský voják stojící hned za Viktorií. Nablízku je světice jako posila otevřená kniha Písma a v pozadí vše sleduje s účastí Panna Maria. Tu lze rozpoznat s ohledem na její tradiční atribut zeměkoule, jež je jí podnoží. Nechybí ani naznačený had, kterému šlape na hlavu. Dramatická scéna je zasazena do antické zahrady s keřem tropického ovoce, obklopené ideální starověkou architekturou, v pozadí ne příliš plasticky vyvedenou. Spodní třetina malby se bohužel nedochovala, a tak ji restaurátoři ponechali pouze čistě zaomítánu. I zde tvoří rám obrazu plastický štuk.

Západní stěna kaple zpracovává eschatologická,³² apokalyptická témata, čerpající volně z biblické knihy Zjevení sv. Jana: „*A viděl jsem, hle, Beránek stál na hoře Sión a s ním sto čtyřicet čtyři tisíce těch, kdo mají na čele napsáno jméno jeho Otce.*“³³

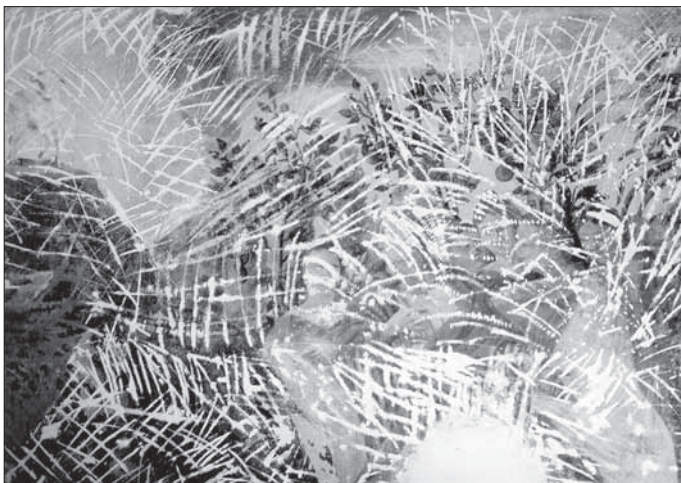
Zde se nabízí četné analogie, jakou je například střední dolní deska Gentského oltáře od bratří Huberta a Jana van Eycků – *Klanění se beránkovi* (1432). Identický je motiv beránka, který je symbolem Ježíše Krista, jež se obětoval za spásu lidstva. Toto zvíře symbolizující čistotu a oběť se objevuje již v kultu předkřesťanských náboženství, která byla spojována s obětováním zvířat.³⁴ Například Abrahám, praotec židovského, ale i arabského etnika, obětuje Bohu na místo svého syna Izáka právě beránka.³⁵ Na hradištské malbě je beránek zobrazen na skále v levé části z mírného podhledu. Zprava k němu přichází zástup žen vedený svatou Viktorií, která má na sobě červený šat, jež odkazuje na její mučednictví. Ženy by mohly být podle legendy spoluvězeňkyněmi, které sv. Viktorie obrátila a přivádí je ke konečnému soudu. V popředí před skálou jsou vyobrazeni dva andělé. Jeden z nich drží v ruce svitek. Pozadí spoluutváří stromy s tropickým ovocem. Pomerančovníky vyjadřují příslib života

5. Malba na východní stěně kaple sv. Viktorie.

6. Malba na západní stěně kaple sv. Viktorie po restaurování.

7. Malba na západní stěně kaple sv. Viktorie před restaurováním.

8. Jižní strana kaple sv. Viktorie.

9. Reliéf sv. Viktorie před odstraněním nepůvodní výmalby klenby.

10. Relikviář sv. Viktorie v dřevěném retabulu před restaurováním.

11. Relikviář sv. Viktorie – současný stav.

v ráji, palmové listy mučednictví, cenu, kterou bylo za blaženost nutné zaplatit. Další analogii nabízí srovnání s Bacicciovou freskou v jedné z apsid baziliky Il Gesù v Římě.³⁶

V jižní části kaple se nachází oltář sv. Viktorie. „*Mensa nese oltářní architekturu tvořenou třemi nikami v architektonickém orámování. V bočních nikách jsou alegorické plastiky Víry a Naděje*“³⁷ jež jsou personifikovány ženskými postavami s atributy kalichu a kotvy. Nad nimi dotváří trojúhelníkovou kompozici andělé nesoucí planoucí srdce, jež upomíná na třetí božskou ctnost – lásku. Nad oltářem vystupuje z klenby reliéf sv. Viktorie. Svěťice je na bílém, štukovém reliéfu znázorněna s typickými atributy meče v pravé a palmy v levé ruce. Autorem sochařské, štukatérské práce by mohl být Ignác Morávek. Jelikož však neznáme bezpečně žádnou z jeho prací a jsou mu přisuzována díla rozličného charakteru, nepostrádá toto tvrzení jistou problematičností.³⁸ Druhým v literatuře uváděným autorem soch je Ondřej Schweigl.³⁹ Srovnáme-li však Schweiglovy⁴⁰ linearitu prosté práce v lodi a presbytáři kostela se statičtějším ztvárněním soch v kapli sv. Viktorie, je toto tvrzení nepravděpodobné. Vertikalizující modelace soch a zvolený štukový materiál by spíše odkazoval na práci Františka Hiernleho,⁴¹ který je zastoupen svými pracemi v kapli andělů strážných na pravé straně kostela. Spolehlivě lze tedy doložit pouze to, že oltář a sochy vznikly v souvislosti se znovuobnovením kaple v roce 1749.

Kratší plochy stěny mezi rohy místnosti a dveřmi nebo okny jsou vyplněny iluzorními nikami se sochami ženských postav.

Osvětlení kaple zajišťují dva rokokové pětiramenné svícny s motivem rokaje, jež byly dříve umístěny po stranách hlavního oltáře kostela sv. Františka Xaverského.

V roce 2005 bylo ukončeno restaurování značně poničeného relikviáře sv. Viktorie. Sto sedmdesát centimetrů vysoký relikviář z 2. pol. 18. stol. je velmi kvalitním dokladem rokokového řezbářství.⁴² Skládá se ze tří částí, v nichž jsou umístěny ostatky svěťice, bohatě zdobené výšivkami, polodrahokamy a umělými kameny. Do horní části relikviáře je vsazena lebka svěťice, ve střední části a v malém dolním prostoru jsou další kosti. Vlastní relikviář je zdoben bohatou ornamentální dřevorezbou s převládajícím motivem rokaje. Vzhledem k tomu, že se na výzdobě kostela významně podílel Ondřej Schweigl, nelze nevidět shodu uměleckého názoru mezi jeho pojetím a modelací relikviáře. Je tedy možné, že za jeho vznikem stojí Schweiglůva řezbářská dílna. Relikviář byl umístěn na menze oltáře. Nejedná se však o původní místo uložení. Lze předpokládat existenci starší schránky na ostatky, kterou bylo možné zasadit do střední niky oltáře. Ta byla v druhé polovině 18. století nahrazena rozměrnějším, rokokovým relikviářem, který byl umístěn u severní stěny kaple a po zazdění jednoho z oken ve vzniklém výklenku.

Otázkou pravosti ostatků se dosud nikdo nezabýval. Uvážíme-li však obrovské časové rozpětí mezi starověkým obdobím a barokní dobou, kdy se objevují v Uherském Hradišti, výnosnost obchodu s relikviemi ve středověku i novověku, zbývá jen užít Kristova slova: „*Tvá víra tě zachránila*“⁴³

Celek nástěnných maleb i mobiliáře je zajímavým dokladem religiozity na Slovácku v období 17. a 18. století a dokumentuje přerod manýristických tendencí v baroko. Je třeba dodat, že v případě maleb historická a faktografická hodnota předčí uměleckou. Přesto patří k tomu nejhodnotnějšímu, co může Uherské Hradiště milovníkům umění nabídnout.

Poděkování: Děkuji za cenné rady a připomínky Prof. PhDr. Miloslavu Pojslovi, PhDr. Blance Rašticové a PhDr. Miladě Frolcové.

Poznámky:

- 1 Tridentský koncil probíhal s přerušeními v letech 1545–1563. Byl velkou sebereflexí církve, která se kromě vlastních problémů musela vypořádat s nástupem protestantismu. Srov. R á č e k, B.: *Církevní dějiny*, Praha 1940, s. 367.
- 2 Srov. Z e m e k, M.: *Knihna o Redutě – Dějiny jesuitské koleje v Uherském Hradišti*. Velehrad 2001, s. 80.

- 3 Tamtéž, s. 81.
- 4 Tibur (dnešní Tivoli) je město ležící zhruba 42 km od Říma rozkládající se na levém břehu řeky Anio. Byly zde zřizovány letní rezidence patriciů. Například císař Hadrián si v něm nechal vybudovat rozsáhlý palác, aby zde nalezl ideální místo k odpočinku. Srov. P e č í n k a, J.: *Dějiny Pravěku a Starověku II*. Praha 1989, s. 811.
- 5 srov. S c h a u e r, V., S c h n i n d l e r, H., M.: *Rok se svatými*. Kostelní Vydří 1995, s.659
- 6 Zde je míněn výše zmíněný kostel. Sv. Jiří jež plnil funkci farního chrámu do roku 1778, kdy tuto službu začal plnit kostel sv. Františka Xaverského, jež byl uprázdňen po zrušení jezuitského řádu Josefem II. v roce 1773. srov. F i š e r, B.: *Topografie královského města Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1921, s. 139–140.
- 7 Z e m e k, M.: *Kniha o Redutě*, s. 81.
- 8 Srov. tamtéž, s. 84.
- 9 F i š e r, B.: *Topografie královského města Uherské Hradiště*, s. 140.
- 10 Před dokončením výstavby kostela sv. Františka Xaverského působili jezuité se svolením děkana ve farním kostele sv. Jiří, což vyvolalo na čas napětí mezi jezuitu a velehradským opatem. Navíc ve městě působili ještě františkáni. Kostel byl uzpůsoben k bohoslužbě několik let před úplným dokončením. Konsekrace stavby proběhla až v roce 1682. srov. Z e m e k, M.: *Kniha o Redutě*, s. 35.
- 11 Srov. Z e m e k, M.: *Kniha o Redutě*, s. 84.
- 12 Z e l n i t i u s, A.: *Zvony farního kostela v Hradišti*. In Slovácké noviny 3. 6. 1927, s. 2.
- 13 Srov. *Pamětní kniha 1906–1952*. Spisem Státního okresního archivu v Uherském Hradišti, s. 151.
- 14 Srov. Se souhlasem papeže Pia IX. byl svátek roku 1863 přeložen z 9. března na poutím příhodnější termín 5. červenec. srov. C i n e k, F.: *Velehrad víry*. Olomouc 1936, s. 170.
- 15 Srov. J ů z o v i, A. a V.: *Uherské Hradiště, Monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gotwaldov 1958, s. 33.
- 16 Tento představitel pozdně manýristického italského umění je známý svými štukatérskými pracemi na sv. Kopečku u Olomouce. Byl pozván společně s dalšími krajany na Moravu, aby uspokojili umělecké požadavky olomouckého biskupství a z války se vzpamatovávajících klášterů. srov. tamtéž str. 35.
- 17 S y s e l, F.: *Restaurátorská zpráva z 23. 11. 1999, spisem farnosti Uherské Hradiště*.
- 18 F i s c h e r, B.: *Paměti hradištské*. Valašské Meziříčí 1920, s. 81.
- 19 Srov. J ů z o v i, A. a V.: *Uherské Hradiště. Monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*, s. 38.
- 20 S y s e l, F.: *Restaurátorská zpráva z 23. 11. 1999, tamtéž*.
- 21 Srov. *Pamětní kniha 1906–1952*, s. 62.
- 22 Zde je míněn II.vatikánský koncil, který zasedal od 11. 10. 1962 do 8. 12. 1965 za vedení Jana XXIII. a Pavla VI.
- 23 V a ň á k, J.: *Nový oltář tváří k lidu*, schválení. J. Č. 1971. Olomouc 7. 7. 1975, spisem farnosti Uherské Hradiště
- 24 Evidenční list movité kulturní památky, poř. č. 195898 21. 6. 1976 SÚPP v Brně, zaevidovala: Chaloupková Marie, spisem Farnosti Uherské Hradiště.
- 25 Srov. Z e m e k, M.: *Kniha o Redutě*, s. 84.
- 26 Srov. *Zápis z konzultace restaurování kaple sv. Viktorie v kostele sv. Fr. Xav. ze dne 28. září 1999*, spisem farnosti Uherské Hradiště.
- 27 Jistě bylo ku prospěchu věci, že byla práce svěřena pod dohled právě kroměřížského objevitele a restaurátora originálu Tizzianova obrazu Stahování Marsia z kůže.
- 28 Orientace kostela sv. Františka Xaverského není zcela přesná, protože jeho stavitelé vycházeli z původního rozvržení lichoběžníkovitého náměstí.
- 29 Baroko se na Moravě hlásí o slovo v závěru 17. století jen velmi nesměle a svým dynamickým tvarovým a světelným účinkem se začíná naplno prosazovat až o něco později. Na malbách tyto principy ještě nenalzáme.
- 30 Srov. P o j s l, M.: *Velehrad v památkách osmi století*. Praha 1997, s. 42.

- 31 Srov. H e i n z-M o h r, G.: *Lexikon symbolů*. Praha 1999, s. 60.
- 32 Eschatologie (řec. „eschata“ znamená poslední věci) se zabývá teologickým učením o posledních věcech. Srov. R a h n e r, K., V o r g r i m l e r, H.: *Teologický slovník*. Praha 1996, str. 82.
- 33 *Bible*, ekumenický překlad, Zjevení Janovo 14,1, Praha 1995.
- 34 Srov. B l á h a, J., Š a m š u l a, P.: *Průvodce výtvarným uměním III*. Praha 1996, str. 13.
- 35 Srov. *Bible*, Genesis 22.
- 36 Srov. Roma/Chiesa del Gesù, s. 7. Římský kostel Il Gesù má k hradištské stavbě zvláštní vztah, protože vznikla podobně jako celá řada nejen jezuitských kostelů redukci plánů této velkolepé baziliky.
- 37 Evidenční list movité kulturní památky poř. č. 195898, spisem farnosti Uherské Hradiště.
- 38 Srov. J ů z o v i, A. a V.: *Uherské Hradiště. Monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*, s. 40.
- 39 Srov. Z e m e k, M. – W a g n e r o v á, H.: *K dějinám barokních staveb v Uherském Hradišti*, s. 15.
- 40 Ondřej Schweigl (1735–1812) Schweiglovo dílo se vyznačuje smyslem pro harmonické vyznění celku, účinnou modelací tvaru a „logickou rokokově malebného záhybového systému, který není tlumen lineárním stylismem.“ Jeho rokokové a později nemanýristicky modelované figury si dokázaly podržet tvarovou svěžest, eleganci a noblesnost, aniž by se z nich vytratila obsahová přesvědčivost, plnost. Srov. K r s e k, I., K u d ě l k a, Z., S t e h l í k, M., V á l k a, J.: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 106.
- 41 František Ondřej Hrnle (1727–1773), pražský rodák. Studoval na vídeňské Akademii u Balthasara Ferdinanda Molla. Je představitelem rokokově klasicizujícího proudu. Žil v Kroměříži, kde je řada jeho prací v kostelích a zámku. Srov. B u c h l o v a n, B. B.: *Putovník po hradištském Slovácku*. Uherské Hradiště 1948, s. 6.
- 42 Srov. *Rozhodnutí o restaurování relikviiře sv. Viktorie*. Č.J. Kult/99/1368 vyřizuje dr. Spathová, OÚ UH 25. 10. 1999, spisem farnosti Uherské Hradiště.
- 43 *Bible*, Mt. 9, 22.

Literatura:

- ZEMEK, M.: *Jezuité v Uherském Hradišti 1635–1773*. Brno 1955.
- ZEMEK, M.: *Kniha o Redutě – Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti*. Velehrad 2001.
- FIŠER, B.: *Topografie královského města Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1921.
- FISCHER, B.: *Paměti hradištské*. Valašské Meziříčí 1920.
- JŮZOVI, A. a V.: *Uherské Hradiště. Monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gottwaldov 1958.
- KRSEK, I., KUDĚLKA, Z., STEHLÍK, M., VÁLKA, J.: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996.
- ADAM, A.: *Liturgika*. Praha 2001.
- SCHAUBER, V., SCHINDLER, H. M.: *Rok se svatými*. Kostelní Vydří 1995.
- RÁČEK, B.: *Církevní dějiny*. Praha 1940.
- POJSL, M.: *Velehrad v památkách osmi století*. Praha 1997.
- BLÁHA, J., ŠAMŠULA, P.: *Průvodce výtvarným uměním III*. Praha 1996.
- PEČÍNKA, J.: *Dějiny Pravěku a Starověku II*. Praha 1989.
- BUCHLOVAN, B.B.: *Putovník po hradištském Slovácku*. Uherské Hradiště 1948.
- Bible*, ekumenický překlad. Praha 1995.
- HEINZ-MOHR, G.: *Lexikon symbolů*. Praha 1999.
- RAHNER, K., VORGRIMLER, H.: *Teologický slovník*. Praha 1996.
- ZELNITIUS, A.: *Zvony farního kostela v Hradišti*. In *Slovácké noviny* 3. 6. 1927.

Prameny:

- SYSEL, F.: *Restaurátorská zpráva v 23. 11. 1999*, spisem farnosti Uherské Hradiště.
- VAŇÁK, J.: *Nový oltář tváří k lidu*, schválení. J. Č. 1971. Olomouc 7. 7. 1975, spisem farnosti Uherské Hradiště.
- Pamětní kniha 1906–1952*. Spisem Státního okresního archivu v Uherském Hradišti.

The St. Victoria Chapel in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The Jesuit order that came to Uherské Hradiště in 1644 brought with them relics of St. Victoria, a Roman martyr from the time of the persecution of the first Christians, and successfully introduced her cult in the town. After building their own St. Francis Xavierius church (consecrated in 1682), the order consecrates a separate chapel to the town's patroness. The decoration of the interior was assigned to the Italian-born artists Matthias Rezzi and Domenico Gagina. Gagina is known for his stucco work at the Sv. Kopeček near Olomouc and also Rezzi is mentioned in sources (Cerroni's collection) as a stuccoer. It cannot be determined if they were only the authors of the stucco, or if they also painted the sacral area. The works in the chapel took place in 1681, when the city was struck by a fire which appreciably damaged also the Jesuit monastery. The Society of Jesus had to spend all of their financial resources on the reconstruction of the building. It is apparent that the Italian artists hastily finished their work and left the town. In the first quarter of the 18th century, the frescos were painted over and the chapel was for a short period re-consecrated to Loretto chapel. The patronage of St. Victoria was renewed as soon as 1749. However, the frescos remained hidden under a plaster layer. They were re-discovered as late as 1997, during the great flood of that year. The restoration of the frescos was commissioned to the academic painters František Sysel and Václav Holoubek. Besides the paintings on three walls, the restorers unfolded preparatory drawings for the stucco decoration. The paintings executed in secco technique were strongly damaged by dents and scratches. After binding in of the damaged plaster layers, the frescos were retouched imitating the spirit of the original work; some figural details were reconstructed and the large missing areas were neutrally retouched.

On the North wall of the chapel, St. Victoria is represented as the patroness of the town and the Jesuit College. The East wall captures her death and deals with themes of eschatology. The bodies of all the depicted characters are full of complicated motion, which, along with the lack of illusive Baroque space construction points to late mannerist tendencies of the work. However, the lack of anatomic and compositional logic indicates sloppiness of the painting. This might have been the cause of its demise.

The South part of the chapel features a sizeable altar of artificial marble with the reliquary of St. Victoria.

The complete set of frescos, sculptures and movables is an interesting testimony of religiosity in the Slovácko region in the 17th and 18th centuries. It documents the regeneration of mannerist tendencies into the Baroque.

Die Kapelle der heiligen Victoria in Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Jesuitenorden, der 1644 nach Uherské Hradiště kam und Reliquien der Heiligen Victoria, der römischen Märtyrerin aus der Zeit der Verfolgung der ersten Christen, mitbrachte, konnte ihren Kult mit Erfolg einführen. Nach dem Aufbau einer eigenen Kirche, der Kirche des heiligen Franziscus Xaverius (konsekriert 1682), hat er der Stadtpatronin eine selbständige Kapelle eingeweiht. Zur Ausschmückung des Raums hat man Künstler italienischen Ursprungs eingeladen – Matyáš Rezzi und Domenico Gagina. Gagina ist bekannt für seine Stuckarbeiten in der Kirche auf dem Heiligen Berg bei Olmütz auch Rezzi ist in den historischen Quellen (Cerroni-Sammlung) als Stuckarbeiter angeführt. Es ist also unmöglich, die Frage zu beantworten, ob sie bloß Autoren des Stuckwerks sind oder den sakralen Raum auch ausgemalt haben. An der Kapelle wurde 1681 gearbeitet, als in der Stadt Feuer ausbrach, welches das Jesuitenkloster auch empfindlich traf. Die Gesellschaft Jesu musste daher seine gesamten Mittel zur Erneuerung des beschädigten Gebäudes benutzen. Die italienischen Künstler scheinen ihre Aufgabe schnellstens beendet und die Stadt verlassen zu haben. Im ersten Viertel des 18. Jahrhunderts wurden die Gemälde übermalt und der Raum kurzfristig zur Loretaner Kapelle umgeweiht. Bereits 1749 wurde das Patrozinium der Heiligen Victoria erneut. Die Wandmalereien blieben aber unter einer Verputzschicht verborgen. Wieder entdeckt wurden sie erst bei den Renovierungsarbeiten nach den Überschwemmungen von 1977. Mit der Restaurierung wurden die akademischen Maler František Sysel und Václav Holoubek beauftragt. Außer Gemälden an drei Wänden haben die Restaurateure Vorbereitungszeichnungen für einen Stuck entdeckt. Die mit der Technik secco durchgeführten Gemälde waren durch Ritze beschädigt. Nach dem Auskitzen des beschädigten Verputzes wurden die Gemälde nachahmend retuschiert, einige figuralen Details rekonstruiert und große fehlende Flächen neutral retuschiert.

Auf der Nordseite ist die Heilige Victoria als Schutzpatronin der Stadt und des Jesuitenkollegs präsentiert, auf der Ostseite ist ihr Tod dargestellt und die Westseite ist dem Thema Eschatologie gewidmet. Die dargestellten Figuren sind voll von komplizierten Bewegungen, was auf spätmanieristische Tendenzen des Werks hinweist, besonders hinsichtlich der Absenz von illusionistischen Barockelementen in der Raumkonstruktion. Eine unlogische Erfassung der Anatomie und Komposition indiziert aber auch eine verpfuschte oder schlampige Arbeit. Das kann der Grund für das Verschwinden des Werkes gewesen zu sein.

Im südlichen Teil der Kapelle wurde zu Ehren der Heiligen ein mit dem Reliquiar der heiligen Victoria versehener massiver Altar aus Kunstmarmor erbaut.

Der Komplex von Wandgemälden, Plastiken und Mobiliar stellt einen interessanten Beweis der Religiosität in der Mährischen Slowakei im 17. und 18. Jh. dar und dokumentiert den Übergang der manieristischen Tendenzen zum Stil des Barock.